

KAPITEL 6 / CHAPTER 6⁶
**CHARITY SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF HIGHER
EDUCATION IN UKRAINE IN THE LAST QUARTER OF THE 19TH –
EARLY 20TH CENTURY**

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-31-00-009

Вступ

Становлення системи вищої освіти в Наддніпрянській Україні відбувалося з останньої чверті XIX ст., коли інтенсивний розвиток капіталізму в промисловості, торгівлі, на транспорті й у сільському господарстві стимулював цей процес. Утім кількісні показники розвитку мережі закладів вищої школи значно відставали від потреб життя. Основу вищої школи в Російській імперії становили державні навчальні заклади. Водночас засновувалися інститути завдяки організаційним заходам наукової громадськості та матеріальним зусиллям широкого кола представників підприємницького прошарку, на кошти яких вони нерідко й утримувалися. Держава лише в окремих випадках надавала цим закладам незначні субсидії. Усі заклади вищої освіти, особливо новостворені недержавні, та насамперед незаможне студентство потребували різноманітної допомоги. Навіть державне фінансування університетів не могло задовольнити їхніх нагальних потреб. Тому заможні верстви суспільства, у тому числі й підприємці, завжди досить охоче жертвували кошти на розвиток вищої освіти, яку до останньої чверті XIX ст. в підросійській Україні надавали виключно Харківський (заснований 1805 р.), Київський (1834 р.) та Новоросійський (Одеса, 1865 р.) університети.

6.1. Благодійна підтримка студентів Харківського та Київського університетів

Зазначимо, що значні кошти від меценатів отримував із моменту створення

---

⁶*Authors: Dovzhuk Igor Volodymyrovych*

Харківський Імператорський університет (нині – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна). Чимало коштів заможні земляки надали на заснування стипендій та іншу допомогу для незаможних студентів. Так, серед найбільших пожертвувань слід назвати 4 стипендії, засновані протягом 1875-1904 рр. родиною підприємців Рубінштейнів (сума витрат складала понад 20 тис. руб.). Купець В. І. Болотніков зі свого боку асигнував до стипендіального фонду капітал у 3400 руб. [7, с. 209-210]. Харківський земельний банк у 1880 і 1889 рр. пожертвував університету по 10 тис. руб. на заснування премій для студентів за кращі наукові роботи з економіки. На 1913 р. сума стипендіального капіталу від цієї установи становила понад 42 тис. руб. [19, с. 128, 134].

Завдяки І. Г. Харитоненку, який на влаштування в Харкові гуртожитку для незаможних студентів університету асигнував 100 тис. руб., на початку 1880-х рр. по вул. Сумській була споруджена велика триповерхова мурована будівля гуртожитку, розрахована на 150 осіб. Проте їй не довелося слугувати меті, для якої вона передбачалася. За рішенням керівництва університету, у 1884 р. замість гуртожитку тут розташувався медичний факультет [1, с. 62]. Наступного року цей підприємець-меценат виділив ще 50 тис. руб. до стипендіального фонду, з відсотків яких утримувалися щорічно 20 студентів. Стипендії видавалися підданам Російської імперії, які успішно навчалися в університеті [19, с. 60].

Уже в перші десятиліття існування *Імператорського університету Святого Володимира* (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка) представниками різних верств було пожертвувано понад 100 тис. руб. на стипендії і премії студентам. Ця сума продовжувала і надалі збільшуватися за рахунок нових надходжень, які давали можливість здібним незаможним юнакам отримати вищу освіту. Наприклад, 1867 р. капітал каси склав 7500 руб., відсотки з якого було поділено між трьома студентами-євреями. Зі свого боку М. А. і Ф. А. Терещенки у 1893 р. надали капітал у 6 тис. руб., на відсотки з якого було засновано стипендію ім. кн. О. М. Дондукова-Корсакова на юридичному факультеті [3, с. 195]. Наступного року цукрозаводчик Лазар Бродський

пожертвував 5 тис. руб. на заснування стипендії імені свого сина М. Л. Бродського для студентів єврейського віросповідання. На 1 січня 1895 р. при Імператорському університеті Святого Володимира існувало 46 стипендій, заснованих приватними особами та організаціями, з відсотків капіталів яких протягом звітного року було видано понад 12 тис. руб. [14, с. 24].

І надалі від представників великої буржуазії надходили кошти на заснування стипендій для студентів цього університету. Так, 1901 р. була заснована на медичному факультеті стипендія ім. професора К. Г. Трітшеля – відомого лікаря – у розмірі 5600 руб. Найбільші пожертвування на цю справу зробили цукрозаводчики: декілька членів родини Терещенків (2000 руб.), Лазар і Лев Бродські (500 руб.), І. М. Зайцев (300 руб.) і М. Р. Закс (300 руб.). У липні 1903 р. Єлизавета Михайлівна, удова І. М. Терещенка, пожертвувала капітал у 30 тис. руб. на заснування трьох стипендій імені свого чоловіка. Згідно з положенням про них, останні надавалися студентам незалежно від їхнього віросповідання і національності [18, с. 3].

Зазначимо, що в містах з розвинутою мережею вищих навчальних закладів існували добродійні об'єднання допомоги студентству. Поява цих товариств пояснювалася істотними змінами в соціальному складі учнів вищих шкіл. У другій половині XIX ст. на зміну забезпеченому дворянству прийшли заможні різночинці. Тяжке матеріальне становище багатьох студентів ініціювало створення відповідних товариств, допомога яких включала внесення платні за навчання, надання грошової допомоги, підтримка в різних невідкладних випадках. Надані позики за спеціальними умовами потрібно було погасити після завершення навчання і отримання місця служби [23, с. 82].

У 1870 р. при Імператорському університеті Святого Володимира засновано Попечительство нужденних студентів, бюджет якого протягом тривалого часу складався завдяки щорічним внескам його почесних членів: П. П. Демидова (2 тис. руб.), Ф. А. Терещенка (1800 руб.), М. А. Терещенка (500 руб.) та Лазаря Бродського (500 руб.), що давало змогу об'єднанню надавати постійну адресну допомогу. Згодом ще одне добродійне об'єднання – Товариство допомоги

студентам, засноване при цьому університеті у 1881 р. при підтримці київських підприємців завершило спорудження в 1903 р. триповерхової студентської їдальні, яка була здатна обслуговувати щоденно в 5 змін до 1000 осіб [3, с. 94-195].

6.2. Заснування Харківського та Київського політехнічних інститутів

Проблема розширення та модернізації технічної і комерційної освіти в Україні передбачала створення відповідних закладів вищої освіти, у функціонуванні яких найбільше були зацікавлені торгово-промислові кола. Нагальна потреба у висококваліфікованих фахівцях змушувала підприємців самим робити рішучі кроки до заснування інститутів. Адже наприкінці XIX ст. економічний розвиток імперії викликав гостру потребу в інженерах, техніках, агрономах, банкірах, економістах тощо. За офіційними даними, у 1892 р. з 27132 управителів фабрик і заводів Російської імперії технічну освіту мали всього 2076, тобто 7,5 %, серед яких вищу спеціальну освіту – менш як 1 %. Не випадково іноземні спеціалісти на підприємствах країни становили близько третини всіх фахівців [22, с. 13].

Фабрично-заводська індустрія, що високими темпами розвивалася в останній третині XIX ст. у промисловому регіоні України, гостро потребувала фахівців із вищою технічною освітою. Єдиний С.-Петербурзький технологічний інститут не міг забезпечити відповідними кадрами підприємства краю. Промисловці та наукова громадськість Харкова, насамперед професура університету, постійно наголошувала на брак технічних спеціалістів і висловлювалася за створення закладу вищої освіти в місті для їхньої підготовки. У січні 1871 р. з цього питання відбулося зібрання Харківської міської думи, серед гласних якої було чимало купців і промисловців. Остання постановила пожертвувати з міського бюджету на організацію інституту й купівлю для нього земельної ділянки площею 28,5 га. Міністерство фінансів того ж року розробило

проект майбутнього вищого навчального закладу [25, с. 12].

Невдовзі почалося будівництво комплексу приміщень корпусів Практичного технологічного інституту, які мали складатися із семи корпусів. Частину споруд інституту – хімічну і фізико-хімічну лабораторії, механічну майстерню – спорудили ще в 1877 р., завершення будівництва інших корпусів і житлових будинків для педагогічного складу затягнулося у зв'язку з російсько-турецькою війною [10, с. 4]. Однак побудовані приміщення пустували аж до 1885 р., коли 16 квітня царський уряд нарешті затвердив Положення, згідно з яким у країні розпочав роботу другий після петербурзького заклад вищої освіти з підготовки технічних кадрів – *Харківський практичний технологічний інститут*.

Перший прийом студентів відбувся вже в серпні 1885 р. у кількості 125 осіб на механічне і хімічне відділення. У 1894 р. на цих відділеннях навчалося вже 542 студенти. Хоча плата за навчання була невисокою, при інституті заснували стипендії як на державні, так і на громадські та приватні кошти для незаможних студентів, відсоток яких був значним. Так, на капітали підприємців у 1903 р. тут існували дві стипендії ім. М. Х. Гельферіха, а також ім. Х. І. Гебенштрейта та Російського товариства пароплавства і торгівлі [15].

Однак, не дивлячись на те, що кількість студентів Харківського технологічного інституту щорічно повільно зростала, він, зрозуміло, не в змозі був забезпечити технічно грамотними кадрами промисловість України. Тому на зламі XIX-XX ст. громадськість найбільших промислових центрів України – Одеси, Миколаєва та Києва неодноразово піднімала питання про заснування тут технологічних інститутів. Але царський уряд не поспішав позитивно вирішувати питання про створення нових вищих технічних закладів. Посилаючись на нестачу коштів, несвоєчасність та інші причини, він відхиляв клопотання про їхнє заснування.

Особливо велика потреба у фахівцях із вищою технічною освітою відчувалася в Києві. Не дивлячись на інтенсивний розвиток цукрової промисловості на Правобережній Україні, наприкінці XIX ст. на українських

землях не існувало жодного навчального закладу з підготовки фахівців із виробництва й обслуговування обладнання для цукро заводів та агрономів. Тому під тиском громадськості краю, у першу чергу цукро заводчиків, питання про створення в Києві середнього технічного навчального закладу обговорювалося в державних установах, на засіданнях міської думи, неодноразово піднімалося на шпальтах місцевої преси, особливо перед черговими виборами до Думи. Зі свого боку цукро заводчики України ще в 1880 р. розпочали збір коштів на організацію технічного училища в цьому місті.

На початку 1890-х рр. промислова та фінансова буржуазія і наукова громадськість почали дедалі наполегливіше порушувати питання про заснування в Києві технічної школи. Але справа зрушила з місця після відвідин Києва 1 жовтня 1896 р. міністра фінансів С. Ю. Вітте. Під час його зустрічі з делегацією на чолі з міським головою С. М. Сольським він завірив, що уряд підтримає будь-які конструктивні починання місцевої громадськості у справі заснування технічної школи. Уже 12 жовтня 1896 р. Київська міська дума постановила: «Визнати бажаним відкриття в Києві середнього механіко- і хіміко-технічного училища» [22, с. 6, 7, 9].

У цей час цукрова промисловість країни переживала гостру кризу. Цукровий синдикат припинив вивозити зайвий цукор за кордон, у відповідь ціни на внутрішньому ринку відчутно впали. Впливові представники галузі просили міністра фінансів відрегулювати виробництво цього продукту гарантованим урядовим нормуванням, завіривши, що при позитивному вирішенні зазначеного питання, вони зроблять пожертвування на громадські потреби, у першу чергу на заснування технічного навчального закладу. Зрештою, Міністерство фінансів на чолі із С. Ю. Вітте підтримало їхнє прохання.

25 листопада 1896 р. в Києві на квартирі Лазаря Бродського відбулася нарада, в якій взяли участь, крім промисловців, представники міської влади, адміністрації Південно-Західної залізниці, професори університету, інженери. Після обговорення було вирішено заснувати в місті не середній технічний навчальний заклад, а Політехнічний інститут з механічним, інженерним,

хімічним та агрономічним відділеннями, які готували б інженерів-технологів, агрономів і керівників великих промислових підприємств. Протягом двох років ряд комісій Комітету по заснуванню КПІ провели величезну роботу щодо розробки його статуту та навчальних програм, збору коштів і вибору місця під спорудження приміщень. 30 січня 1898 р. царським указом було дозволено відкрити КПІ з осені цього року, який знаходився у віданні Міністерства фінансів по Департаменту торгівлі і мануфактур. 31 серпня *Київський політехнічний інститут* розпочав свою роботу в щойно збудованому приміщенні комерційного училища по вул. Бульварно-Кудрявській [11, с. 218-220].

Зазначимо, що у зборі коштів на будівництво КПІ найбільшу участь узяли представники промислово-фінансових і торгових кіл, відповідні установи та міська влада. Усього ж пожертвування надійшли від 84 фізичних та юридичних осіб. Із загальної суми у 2,45 млн руб. останні виділили на цю справу більше 1 млн руб. Найбільші суми грошей надали такі установи і приватні особи: Київська міська дума – 300 тис. руб., родина Терещенків – 150 тис. руб., Лазар Бродський – 100 тис. руб., Київський біржовий комітет – 72 тис. руб., Товариство Тростянецького цукрового заводу 18 тис. руб., нащадки Ф. А. Терещенка – 15 тис. руб., Київські промисловий і земельний банки – по 15 тис. руб. кожний, цукрозаводчики І. М. Зайцев, К. В. Фішман і М. Б. Гальперін – по 10 тис. руб. [16, с. 569-575, 584].

У квітні 1902 р. було завершено будівництво шести великих корпусів, які утворили ціле містечко. Зокрема, інститут мав у своєму розпорядженні головний корпус довжиною 260 м, де розмістилися інженерне, механічне та агрономічне відділення, канцелярію, науково-технічну бібліотеку, інші навчально-допоміжні приміщення. Також були споруджені житлові будинки для викладачів і працівників інституту. Автор проєкту архітектор І. Кітнер створив величний комплекс споруд, який кардинально змінив навколишню місцевість та її роль у житті міста [9, с. 5, 7].

З кожним роком кількість студентів в інституті швидко зростала. Уже 1905 р. в КПІ навчалось понад 1600 студентів, у той час як при його відкритті на

перший курс було зараховано 360 осіб [6, с. 700]. Хоча і надалі в Україні залишався великий попит на фахівців із вищою технічною освітою, усе ж кваліфіковані випускники КПІ змогли відчутно потіснити іноземних спеціалістів на великих промислових підприємствах та у сільськогосподарських господарствах. Так, лише за сім років існування інституту дипломи агрономів отримало 200 осіб [21, с. 34].

Зазначимо, що вже на момент відкриття інституту серед засновників стипендіальних капіталів були такі відомі підприємці як С. С. Могилевцев (5 тис. руб.), Лазар і Лев Бродські (18 тис. руб.), М. П. Дегтерьов (15 тис. руб.), Я. Б. Епштейн (12,9 тис. руб.), графи Бобринські (1 % із доходів зі Смілянських маєтків), а також Товариство Харківського рафінадного заводу (9 тис. руб.) [26, 39]. Пізніше, у 1903 р. дружина І. М. Терещенка пожертвувала на заснування стипендій його імені для незаможних студентів капітал у 30 тис. руб. [3, с. 196]. Крім того, для поліпшення матеріально-побутових умов останніх у жовтні 1901 р. було створено Товариство допомоги нужденним студентам Київського політехнічного інституту, що розпочало свою роботу трохи пізніше – навесні 1903 р. Протягом наступного десятиліття об'єднання надало допомогу 4614 особам у розмірі понад 55 тис. руб., відкрило гуртожиток на 30 місць, їдальню, бюро працевлаштування та інші заклади, конче потрібні незаможному студентству. Найсуттєвішу фінансову допомогу товариству надали О. М. та Є. В. Терещенки (8 тис. руб.), Є. М. Терещенко (понад 2 тис. руб.), Й. Бродський (6 тис. руб.), С. С. Могилевцев (1 тис. руб.) [12, с. 132].

6.3. Створення Катеринославського гірничого інституту

В останнє десятиліття XIX ст. різко зросла потреба у фахівцях з вищою освітою для гірничозаводської і металургійної промисловості, що інтенсивно розвивалася на Півдні України. На переважній більшості металургійних заводів інженерні посади займали іноземці. Проте нерідко на посадах перебували

фахівці із середньою технічною освітою, а то й навіть без неї. На той час підготовка інженерів здійснювалася в єдиному Гірничому інституті в С.-Петербурзі, який знаходився далеко від Донецько-Криворізького гірничозаводського району. На Півдні України існувало лише два початкових спеціальних навчальних заклади – Лисичанська і Поляковська штейгерські школи. Зрозуміло, що ці заклади не могли забезпечити інженерне керівництво виробництвом [2, с. 5].

Підкреслимо, що завдяки наполегливості передової громадськості й промисловців вдалося здобути дозвіл на відкриття гірничого навчального закладу в Катеринославі. 26 січня 1896 р. тут відбулася нарада членів міської думи і представників промисловості, яка висловилася за створення такого училища. 17 квітня міська дума одноголосно постановила розпочати клопотання про заснування училища, асигнувавши для цього 200 тис. руб. і відвівши безкоштовно ділянку міської землі. У серпні губернатор повідомив про цю пропозицію вищій урядовій інстанції. Зі свого боку ХХІ з'їзд гірничопромисловців Півдня Росії, що відбувся 25 жовтня 1896 р., також висловився за відкриття Вищого гірничого училища в Катеринославі й повідомив, що гірничопромисловці асигнують на цю справу 1100 тис. руб.

Урочисте відкриття *Катеринославського вищого гірничого училища* (КВГУ) відбулося в Потьомкінському палаці 30 вересня 1899 р. Тут заклад перебував два роки, а вже у вересні 1901 р. було споруджено повністю хімічний та значну частину головного корпусів. 2 липня 1902 р. спеціальна комісія прийняла споруджені будівлі, і навчальний заклад почав працювати у власних приміщеннях [20, с. 34, 37].

Училище вважалося вищим тільки в порівнянні з іншими гірничими училищами. Положення про КВГУ від 4 червня 1899 р. затвердило програму навчання на двох факультетах – гірничому і гірничозаводському, термін якого складав три з половиною роки. Його випускники – гірничі техніки – ні у званні, ні в оплаті праці не прирівнювалися до випускників Гірничого інституту в С.-Петербурзі, тим самим не мали права займати відповідальних адміністративних

посад [22, с. 23].

Однак уже в 1903 р. Державною радою було дозволено розширити курс КВГУ до чотирьох років, випускникам якого надавалося звання інженера з відповідної спеціальності. У травні 1907 р. черговий з'їзд гірничопромисловців запропонував здійснити повну реорганізацію училища. Невдовзі Міністерство торгівлі й промисловості, якому підлягало КГВУ, підготувало проєкт перетворення училища в Гірничий інститут і прийняло рішення про виділення необхідних коштів на його будівництво й обладнання. Нарешті, 7 липня 1912 р. законопроєкт про перетворення КВГУ в *Гірничий інститут* після розгляду в Державній думі був затверджений царем. Документ розширював штати, а головне, випускникам відтепер мали присвоювати звання гірничих інженерів та видавати відповідні дипломи.

6.4. Створення Київського та Харківського комерційних інститутів

Наступним кроком в організації вищих спеціальних навчальних закладів у Наддніпрянській Україні стало *створення комерційних інститутів*, які належали до недержавних навчальних закладів. Вища комерційна школа передбачала забезпечення економіки фахівцями з торгівлі й промисловості, банківсько-страхової і кооперативної справи, муніципальних і адміністративних служб. Тому саме буржуазія, у першу чергу купецтво, стали основним рушієм у заснуванні й утриманні таких навчальних закладів. Зокрема, на цей час завдяки фінансовим й організаційним зусиллям купців і промисловців функціонували комерційні інститути в Києві та Харкові. Підприємці також піклувалися про посилення їхнього юридичного статусу, приділяли чимало уваги вдосконаленню їхніх організаційних засад, наукової і навчальної діяльності, опікувалися незаможним студентством.

На зламі XIX-XX ст. саме купецькі товариства, біржові комітети, товариства розповсюдження комерційної освіти найбільших торгово-

промислових центрів України все більш наполегливо піднімали питання про заснування вищих комерційних шкіл, які розглядалися ними як суто корпоративні навчальні заклади. Адже на цей час комерційні факультети існували тільки при С.-Петербурзькому і Ризькому політехнічних інститутах, тому багато купців змушені були відправляти на навчання своїх дітей за кордон [22, с. 24]. Зокрема в Києві, який уже наприкінці XIX ст. став центром низки відділень комерційних і державних банків, гостро відчувалася потреба у фахівцях такого профілю. 1903 р. професор Імператорського університету Святого Володимира М. В. Довнар-Запольський запропонував створити вищі комерційні курси. Після трирічного обговорення цього питання дозвіл на їхню організацію було отримано тільки тому, що витрати на їхнє утримання мали надходити не з казни, а від міської управи й ділових кіл. Київські приватні вищі комерційні курси розпочали роботу в 1906 р., а в травні 1908 р. були реорганізовані в *Київський комерційний інститут* з двома відділеннями: економічним і комерційно-технічним [4, с. 2, 7-8]. При них існували також залізничний, страховий, банківський, педагогічний і земсько-міський підвідділи. Згодом, у грудні 1912 р. було затверджено Положення про інститут та його штат [8, с. 3-4].

На заснування Комерційного інституту Київська міська дума виділила 87700 руб. та надала для нього будинок по Бібіковському бульвару. Він був реконструйований і добудований. Нова велика чотириповерхова споруда зайняла весь квартал між сучасними вулицями І. Франка і Пирогова, ставши найпомітнішим будинком цивільного призначення цієї частини вулиці [24, с. 47]. Тепер тут міститься головний корпус Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Протягом наступних 4-х років після заснування інституту представниками ділових кіл було надано на його користь 250 тис. руб., з яких 100 тис. пожертвував Лев Бродський. Уже в 1910 р. стипендіальний фонд Київського комерційного інституту становив 150 тис. руб. Крім цього, для підтримки навчального закладу київські підприємці заснували на його користь спеціальний збір у розмірі 20 % із внеску за реєстрацію купецьких і промислових

свідоцтв. Зі свого боку Київський університет та Київський політехнічний інститут забезпечили заклад навчально-допоміжною базою і професорсько-викладацькими кадрами. Це був перший заклад вищої освіти, де в офіційному порядку отримували освіту і жінки [13, с. 32].

Зазначимо, що Вищі комерційні курси у Харкові були засновані завдяки цілковитій ініціативі та фінансовим зусиллям місцевих купців і промисловців, які на початку ХХ ст. неодноразово на засіданнях Купецького товариства і Біржового комітету піднімали це питання. Нарешті, у лютому 1911 р. купецьке товариство на чолі зі старостою С. М. Жевержеєвим, заслухавши доповідну записку професора університету М. І. Палієнка, викладача комерційного училища І. І. Попова та комерції радника І. К. Велитченка про нагальну необхідність заснування в місті вищого комерційного навчального закладу, схвалило цю ідею та утворило спеціальну комісію. З'їзд гірничопромисловців, який відбувся в листопаді того ж року, підтримав клопотання харківського купецтва з цього питання перед Міністерством торгівлі й промисловості. Уже в жовтні 1912 р. навчальний заклад розпочав свою роботу (статут був затверджений 26 травня) [5, с. 5].

Для матеріальної підтримки навчального закладу купецьке товариство разом з місцевими представниками промисловості постановило здійснювати щорічний збір у розмірі 20 % до спеціального фонду за реєстрацію купецьких і промислових свідоцтв (перших п'яти розрядів). Так, 1912 р. до каси курсів надійшов перший збір у розмірі понад 21 тис. руб., а в 1915 р. він уже становив 27625 руб. [17, с. 38]. Зі свого боку Рада з'їзду гірничопромисловців також щорічно виділяла чималі суми грошей для потреб цього навчального закладу. Зокрема, згідно з рішеннями XXXVIII і XXXIX з'їздів гірничопромисловців було асигновано відповідно в 1913 і 1914 рр. по 5 тис. руб. на спорудження приміщення курсів, які офіційно набули статусу інституту 14 липня 1916 р. Уже того року *Харківський комерційний інститут* розмістився у власному приміщенні.

Висновки

Таким чином, становленню системи вищої освіти в Україні в останній чверті XIX – на початку XX ст. активно сприяли організаційні й фінансові зусилля підприємницького прошарку. Найбільш далекоглядні промисловці й купці, насамперед через представницькі станові, міські й професійні об'єднання тією чи іншою мірою виступили ініціаторами створення та матеріального забезпечення діяльності Політехнічного і Комерційного інститутів у Києві, Технологічного й Комерційного – у Харкові, Гірничого – у Катеринославі. Завдяки їхнім пожертвуванням у досліджуваний період будувалися нові корпуси університетів та інститутів, засновувалися стипендії, удосконалювалися навчальні програми й здійснювалися наукові дослідження, активно діяли товариства допомоги незаможним студентам. Хоча імперський уряд не задовольнив багатьох ініціатив промисловців і купців щодо заснування закладів вищої освіти, яких потребувало народне господарство Наддніпрянської України, значною мірою саме завдяки ініціативі представників підприємницьких кіл останній був змушений більш активно сприяти розвитку вищої освіти, і насамперед спеціальної.